

Т. М. Брикова

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету

ВИНОРОБСТВО ТА ВИНОГРАДАРСТВО В УКРАЇНІ: ЕНОТУРИЗМ, МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА МИСТЕЦТВО СОМЕЛЬЄ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія Росії проти України має свої негативні наслідки на всі сфери економічної діяльності України. Одними із традиційних виноробських регіонів нашої держави є Крим та Південь України, які є окупованими, або значно постраждали від військових дій. Метою представленої роботи є аналіз стану виноробної галузі в сучасних умовах України та перспективи розвитку енотуризму та мистецтва сомельє. Зважаючи на триваючу агресію, частина виноробних та виноградарських підприємств провела релокацію, завдяки чому продовжує свою діяльність. Наразі в Україні розвиваються “нетипово виноробські” регіони, але галузь продовжує жити, хоча і потребує підтримки та модернізації. В даній роботі розглянуті реалії виноградарської та виноробної галузей в Україні, а також перспективи розвитку енотуризму та міжнародного представлення України, як виноробської держави; описана особливість та потенційна важливість розвитку роботи сомельє та необхідність комплексного підходу в розвитку винного туризму в Україні. За словами директора державної корпорації Укрвинпрому Україна має потенційні можливості стати потужним експортером якісного, висококласного вина на ринки Європейської співдружності та, загалом, світу. Такі перспективи українського виноробства підтверджують, як дані об’єднання Wines of Ukraine, так і нагороди та визнання, що здобуваються українськими компаніями та брендами на міжнародних виставках та фестивалях, що не лише затверджує Україну як якісного виробника, але й допомагає сформувати та розвивати винний та гастрономічний туризм, поєднуючи різних виробників в межах локального чи регіонального бренду, як от “Вина Закарпаття”. Закордонний досвід доводить, що виважений підхід та продумана політика співпраці між виробниками, готельно-ресторанними, рекреаційними потужностями, логістичними та туристичними компаніями може створити потужний кластер, який не лише сприятиме економічному розвитку регіону, але й створюватиме власну автентичну культуру виробництва та споживання вина, що дозволить на рівних конкурувати з такими потужними виноробними країнами, як Франція, Італія, або Іспанія.

Ключові слова: виноробство, гастротуризм, енотуризм, кластерний підхід, Wines of Ukraine, Укрвинпром, потужності, розвиток.

Постановка проблеми та її актуальність. Здобуття статусу кандидата у члени Євросоюзу (ЄС) відкрило перед Україною додаткові перспективи в економічному співробітництві, зокрема у сільському господарстві [4]. За умови нормалізації та стабілізації безпекової складової, додатковий поштовх до розвитку може отримати і туристично-рекреаційна галузь, яка чи не найбільше постраждала внаслідок повномасштабної російської військової агресії щодо України [5, с. 81–82]. При цьому окремої уваги заслуговує гастрономічний або подієвий туризм, який знайомить відвідувачів з культурними особливостями регіону та часто забезпечує його економічний розвиток. Доволі популярними в Україні стали виноробні фестивалі, зокрема можна відмітити такі найбільш популярні фестивалі Закарпаття як “Червоне вино”, “Біле вино”, “Сонячний напій”, “Угочанська лоза”, “Закарпатське Божоле”, що стали своєрідною візитівкою краю. Зважаючи на стародавні традиції виноробства в регіоні подібна кооперація виробництва та рекреаційної галузі вважається особливо перспективною [9, с. 125, 127]. Звісно, до входження в єдиний економічний простір ЄС виноградарська та виноробна галузі повинні пройти шлях імплементації вимог та правових норм ЄС в українське законодавство, що

закріплено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [11], але розширення та поглиблення економічної співпраці України з сусідніми дружніми державами дозволить не тільки розвивати туристичні регіони, але й знайомити гостей з культурними особливостями нашого краю, особливо зважаючи на стародавні традиції виноробства в Україні [9, с. 127]. Тому аналіз перспектив розвитку гастрономічного виноробного туризму не втрачає своєї актуальності навіть в умовах повномасштабної військової агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Марчук У. О. [7, с. 434–435] як і Шуліка Б. [13, с. 54] зазначають, що до 2022 року гастрономічний туризм, зокрема енотуризм (фр. oenotourism – винний туризм), був доволі поширеною і популярною практикою, приваблюючи гостей як в межах країни, так і з закордону. В той самий час Паньків Н.Є. [9, с. 127] справедливо вказує, що енотуризм забезпечує зростання обсягів реалізації виноробської продукції в регіонах їх виробництва, зокрема в Берегівському, Ужгородському, Мукачівському та Виноградівському районах, та формує культуру споживання вина. Так в Берегово (єдиному місці в Україні) щорічно відзначають свято молодого вина, що припадає, як і у Франції, на третій тиждень листопада.

В 2000–2021 роках за даними Печко В. [10, с. 89–90] виноробська галузь була однією з таких, що максимально стрімко розвивались, будучи перспективною не лише для задоволення внутрішніх потреб, але й для виходу на міжнародні ринки. Але в сучасних умовах виноградарство, власне як і виноробство України, переживає не найкращі часи, що зумовлено, не в останню чергу військовою агресією Росії проти України. За даними прес-служби Апарату Верховної Ради України [4] з 2014 року площі виноградних насаджень зменшилися на 14,0 тис. га (майже на третину), валове виробництво винограду при цьому зменшилось на 171,5 тис. тонн. Спеціалісти Державної системи охорони правової власності [3] зазначають, що такий стан речей обумовлений тим, що велика кількість виноградників, складів та виробничих приміщень українських виноробів опинилися в окупації. Благополучна А. Г. та Слонь Ю. Д у своєму дослідженні [1, с. 564] вказують, що до повномасштабної агресії Росії проти України (до 2022 року) основні площі виноградників в нашій державі розташовувались в Одеській (52 тис. га), Херсонській (20 тис. га), Миколаївській (15 тис. га), Закарпатській (8 тис. га) та Запорізькій областях. (3 тис. га). І за даними Шуліки Б. [13, с. 55] не дивлячись на зниження посадкових площ загальна врожайність виноградників в цьому регіоні підвищилася за рахунок більш сприятливих погодних умов (зміна кліматичної ситуації).

Наразі частина виноградників повністю чи частково втрачені внаслідок обстрілів, мінування територій та руху військової техніки [3], а загальна площа виноградників за даними корпорації Wines of Ukraine [18] на неокупованій частині нашої держави на 2023 рік складає 30.2 тис га при цьому культивуються понад 200 сортів винограду. І найбільш значущими локальними та автохтонними сортами можна назвати Тельті-Курук (автохтон), Сухолиманський Білий, Цитронний Магарача, Кокур, Одеський Чорний, Екім Кара та Магарач Бастардо.

За даними Кучеренко В. [6], що підтверджується і інформацією, що надає Державна система охорони правової власності [3] в результаті російської агресії постраждали не лише виноградні площі, але й винні колекції та склади, зокрема пограбована найбільша в Україні колекція вин, зібрану з 1958 року. Зокрема виноробні, розташовані на березі Дніпро-Бузького лиману (“Олівія”, “Таїрово Вайнері”) та Херсонської області (виноробня “Князя Трубецького”), опинилися, фактично, на передній лінії фронту, підприємство “Falko Winery” (Миколаївська область) втратило частину площ через обстріли: відповідно наявної інформації, на півдні держави близько 585 гектарів виноградників залишаються ураженими касетними боєприпасами, що унеможливує використання сільськогосподарських площ. Перелік постраждалих підприємств півдня та сходу нашої держави можна продовжувати, але частині виноробень вдалось перемістити свої потужності та продовжити виробництво, зокрема можна відзначити компанію “Art Winery” (колишній “Артемівський завод шампанських вин”), яка продовжує працювати в Одеській області.

Метою представленого дослідження став аналіз стану виноробної галузі в сучасних умовах України та перспективи розвитку енотуризму та мистецтва сомельє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристична галузь наразі значно постраждала внаслідок повномасштабного вторгнення з порушенням продовольчо-торгівельних, фінансових, енергетичних зв'язків між регіонами та зростаючою інфляцією. За цих умов комерційний туризм в східній, південній, а також і в центральній частині України практично повністю занепав. Зважаючи на це, перед українськими власниками рекреаційного бізнесу та й перед економікою в цілому постало питання перебудови та збереження туристичних потоків та потужностей із врахуванням викликів та загроз сьогодення [8, с. 65]. Із закономірним підвищенням інтересу до історично-культурної спадщини України все більше актуальним стає регіональний туризм, що дозволяє познайомитись з місцевим колоритом, зокрема гастротуризм, що якнайбільше може розкрити особливість кожного окремого регіону [9, с. 126]. За словами Володимира Кучеренка (генерального директора компанії “Укроборонпром”) Україна має спроможність стати провідним експортером європейського та світового ринку вина, хоча це складне завдання, що потребує значної державної підтримки [6]. Його слова підтверджує Wines of Ukraine, зазначаючи обсяг експорту українських вин на рівні \$9 млн у 2023 р. в такі ключові країни як Естонія, Велика Британія, США, Швеція, Норвегія та Японія [18]. Але виноробна галузь потребує модернізації та допомоги в розвитку. Так Чорна [12, с. 2–3] наголошує на доцільності розвитку винного туризму за кластерним підходом, тобто на основі створення галузевого та/або територіального добровільного об'єднання підприємців та організацій, що будуть тісно співпрацювати один з одним, із залученням інших господарчих суб'єктів в ланцюжку створення споживчої цінності та з метою підвищення конкурентоспроможності продукту, що виробляється або пропагується, а також з метою експорту продукції на закордонні споживчі ринки, що сприятиме економічному розвитку регіону. Такий вектор розвитку здається особливо актуальним та вдалим, зважаючи на перенесення виробництв та виноградних площ у “невиноробні” регіони, такі як Київщина, Львівщина, Тернопільщина та Чернігівщина (Рисунок 1) [18].

Mihailuk та Khumarov [17, с. 74–75] зазначають, що найбільш вдалою формою поєднання різних галузей в світлі енотуризму є кооперація винного та сільського туризму. Хоча при цьому залишається неохопленою частина туристів, які використовують кулінарний та подієвий туризм з метою навчання та удосконалення професійних навичок. Це можуть бути кухарі, сомельє, ресторатори, дегустатори та блогери. А Україні є що показати. Так лише у минулому (2023) році вина виробництва нашої держави отримали 150 міжнародних нагород дегустаційних конкурсів. Так 2023 року було отримано першу українську “платину” від Decanter Worldwide Awards за Muscat Ottonel Limited Edition 2016 від виноробні SHABO [18]. Розвиток та популяризація українського виноробства є досить перспективним капітаровкладенням.

Рисунок 1 – Виноробні регіони України

Жовтий колір – питомо виноробні області; картатий малюнок – регіони, в яких виноградарство та виноробство мають потенціал до розвитку

Джерело: дані відповідно до інформації *Wines of Ukraine*

Mihailuk та Khumarov [17, с. 74–75] зазначають, що найбільш вдалою формою поєднання різних галузей в світлі енотуризму є кооперація винного та сільського туризму. Хоча при цьому залишається неохопленою частина туристів, які використовують кулінарний та подієвий туризм з метою навчання та удосконалення професійних навичок. Це можуть бути кухарі, сомельє, ресторатори, дегустатори та блогери. А Україні є що показати. Так лише у минулому (2023) році вина виробництва нашої держави отримали 150 міжнародних нагород дегустаційних конкурсів. Так 2023 року було отримано першу українську “платину” від Decanter Worldwide Awards за Muscat Ottonel Limited Edition 2016 від виноробні SHABO [18]. Розвиток та популяризація українського виноробництва є досить перспективним капітаровкладенням.

Паньків [9, с. 126] для популяризації енотуризму, як галузі регіонального гастротуризму, рекомендує дотримуватись наступних принципів:

- 1) чіткий регламент, програма та періодичність проведення заходів;
- 2) максимальна стаціонарність проведення для створення інформаційного та культурно-пропагандистського ефекту;
- 3) впровадження та дотримання підходів проектного управління в плануванні та проведенні заходу;
- 4) максимально можлива диверсифікація джерел фінансування;
- 5) розвиток статусу та престижу заходу, формування позитивного іміджу в рамках суспільної думки;
- 6) довготривала та завчасна інформаційна підтримка;
- 7) стимулювання розвитку супутніх найрізноманітніших секторів туристичної індустрії.

Тобто комплексний підхід та добровільне рівноправне об’єднання виробників регіону дозволяє

створити впізнаваний бренд, такий як Napa Valley (Каліфорнія, США), Vinas de Chili, кластер Bordo та гастрономічно-туристичний салон Tourgast (Франція). При цьому важливим є кооперація виноградарів та виноробів з рекреаційними компаніями, які допоможуть влаштувати гастрономічні майстер-класи із залученням авторитетних кухарів регіону. Винні тури можуть тривати кілька днів, поєднуючи відвідини виноробних потужностей, виноградників та погребів з оглядинами ландшафтних та архітектурних об’єктів, ресторанів та крафтових виробництв суміжної з вином продукції (зокрема сирів) [12, с. 3; 17, с. 74–75].

До того ж слід зазначити, що окрім серця майбутнього кластеру (виноробів та виноградарів) та впізнаваної торгової марки, створеної цим об’єднанням важливу роль відіграють виробники, що виробляють засоби обробки та стимулятори росту (добрива, пестициди, гербіциди, тощо), об’єкти виробництва, збору та зберігання врожаю та товару, що дозволяє створювати робочі місця та економічно розвивати регіон. І звісно, заклади та установи обслуговуючої сфери діяльності в регіоні. І це не лише заклади готельного та ресторанного бізнесу, туристичні компанії, але й освітні та науково-дослідні установи, юридичні компанії та торгові організації; PR та рекламні агенції, а також спеціалізовані засоби масової інформації. Для успішного розвитку кластерного туризму конче необхідно створити різноманітні супутні, але пов’язані з серцем кластеру (вином і виноробством) дозвільні стаціонарні атракції (виставки, музеї) та освітні установи, що будуть розвивати, пропагувати та модернізувати галузь [12, с. 3–4]. Так, наприклад, щороку на фестивалі вина в Бордо (Франція) учасники заходу зустрічають парусні судна на набережній Бордо, що створює можливість доторкнутись до історії через можливість піднятись на борт цих легендарних кораблів [14].

У формуванні культури споживання вина та політики рекламування та пропаганди вітчизняних виробників значну роль також відіграють сомельє та Асоціація сомельє України, яка у 2019 р. започаткувала реалізацію некомерційного проекту “Винний Гід України”. Наразі фахівцями Асоціації сомельє України за результатами оцінки понад 780 популярних українських вин 200 національних виробників видано 3 томи, які презентують українських виробників по всьому світу [12, с. 5]. Слід додати, що послуги сомельє – це певна ознака вишуканості, адже сомельє – це експерт, що володіє не лише навичками дегустації вина, але й обізнаний з етапами та особливостями його виробництва, володіє знаннями щодо різновиди, правила зберігання, особливості подачі і поєднання вина з напоями та стравами. Він презентує, рекомендує напій та володіє можливістю описати його характерні особливості в порівнянні з іншими винами [16, с. 83–98]. Тому розвиток даного мистецтва та міжнародне представництво на форумах та виставках формує позитивний імідж країни та засвідчує високий рівень розвитку винови-робництва [15] в Україні.

Імідж винної країни (країни-виробника) активно формує і Укрвинпром, що разом з Торгово-промисловою палатою України, медіа-групою “Українська правда” та Посольством Франції в Україні у листопаді 2019 року представили на V Виноробному Форумі бренд Wines of Ukraine, що пізніше отримав державну підтримку та наразі працює на популяризацію виноробної галузі України [6]. Так цього-річ (10–12 березня) бренд Wines of Ukraine вдруге був представлений на виноробній виставці ProWein в Дюссельдорфі (Німеччина). За даними Генерального консульства України в Дюссельдорфі на виставці було представлено 17 виробників, серед них Chateau Chizay та Shosh Winery (Закарпаття), Beukush Winery та Koblevo (Миколаївщина); Big Wines, Cikera, Honey

Badger та Biologist (Київщина); Bolgrad, Grande Vallee, Kolonist Winery, SHABO Family Winery, My Wine by Eduard Gorodetsky, 46 Parallel Wine Group та Villa Tinta (Одещина), а також компанія з Одещини та Херсонщини – Stoic Winery (Рисунок 2) [2; 18].

Тож не зважаючи на активні бойові дії, Україні вдалось зберегти виноробне виробництво. Станом на 2023 рік за даними Укрвинпрому в країні продовжують функціонувати та розвиватись понад 160 виробників вина (40 з яких є крафтовими з виробничим обсягом до 100 000 л вина на рік), основні виробничі потужності яких наразі знаходяться на Півдні країни та Закарпатті [6; 18].

Висновки. Туристично-рекреаційна галузь значно постраждала в результаті військових дій та агресії Російської Федерації, в тому числі і енотуризм, що залежить не лише від економічної спроможності населення подорожувати та безпекової складової, але й від розвитку сільського господарства, що значно постраждало через мінування, обстріли, рух військової техніки, порушення логістичних зв'язків та міграцію трудових ресурсів. Кластерний підхід в розвитку винно-гастрономічного туризму може стати рушійною силою розвитку як виноградарства, так і виноробства як в класичних виноробних регіонах, так і в областях, для яких виноградарство та виноробство не було настільки поширеним. Розвиток виноробства в країні, створення національних брендів, а також виховання професійних сомельє дозволить не лише розвинути культуру споживання вина в Україні, але й створити імідж України, як країни з сталими виноробськими традиціями, автохтонними сортами винограду та техніками виробництва національного напою. До цієї місії нараз активно долучаються Укрвинпром, бренд Wines of Ukraine, Асоціація сомельє України та проект “Винний Гід України”, а також інші регіональні та державні об'єднання, зацікавлені в розвитку виноградарства та виноробства в Україні.

Рисунок 2 – Еностенд, що презентує здобутки України на міжнародній виставці ProWein (Дюссельдорф, Німеччина)

Джерело: [18]

Список використаних джерел:

1. Благополучна А.Г., Слонь Ю.Д. Розвиток еногастрономії Черкащини. *X Всеукраїнська науково-практична інтернетконференція здобувачів вищої освіти та молодих учених "Сучасні проблеми ш перспективи економічного розвитку"*. Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2023. С. 564.
2. Генеральне консульство України в Дюссельдорфі. Винна виставка ProWein 2024 у Дюссельдорфі. 12 березня 2024. URL: <https://duesseldorf.mfa.gov.ua/news/vinna-vistavka-prowein-2024-u-dyusseldorf> (дата звернення 13.08.2024).
3. Державна система охорони правової власності. Українське виноробство в умовах війни і розвиток галузі відповідно до норм ЄС: як допомагає захист прав ІВ. 13 квітня 2023. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/ukrainske-vynorobstvo-prava-iv-13042023> (дата звернення 10.08.2024).
4. Комітет Верховної Ради України. Актуальні питання виноградарства та виноробства в Україні на шляху до євроінтеграції обговорено під час слухань у Комітеті з питань аграрної та земельної політики. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. 14 березня 2023 року. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234125.html (дата звернення 10.08.2024).
5. Кізюн А.Г., Гуцал Л.А., Цуркан І.М. Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. № 8. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospsce-8-11>
6. Кучеренко В. Знищені виноградники, вкрадені росіянами колекції вин: як війна впливає на виноробну галузь. Як працюють українські винороби під час війни і чи залишиться Україна з власним вином після перемоги? *Економічна правд*. 22 березня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/22/698313/> (дата звернення 12.08.2024).
7. Марчук У.О. Енотуризм в системі обліку України. In *II Всеукраїнська науково-практична конференція "Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів"*. Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 434–436.
8. Миронов Ю.Б. Шляхи післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2023. № 71, С. 64–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-71-09>
9. Паньків Н.Є. Сучасні тенденції розвитку подієвого туризму на Закарпатті. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Т. 5. № 1. С. 125–135. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(1\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-21)
10. Печко В. Галузь виноградарства та виноробства України: проблеми розвитку на шляху до євроінтеграції. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. 2023. С. 89–90. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/41804>
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України*. 30 листопада 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.08.2024).
12. Чорна Н. Кластерний підхід до розвитку винного туризму: зарубіжний досвід та можливості його впровадження в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-19>
13. Шуліка Б. Виноградарство і виноробство в північно-східному лісостеповому краї України в поєднанні з винним туризмом. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. № 34. С. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-34-07>
14. Bordeaux fête le vin. le blog de Bordeaux fête le vin, 2024. URL: <https://www.bordeaux-fete-le-vin.com/> (дата звернення: 13.08.2024).
15. Castriota-Scanderbeg A., Hagberg G.E., Cerasa A., Committeri G. et al. The appreciation of wine by sommeliers: a functional magnetic resonance study of sensory integration. *Neuroimage*. 2005. Vol. 25. No. 2. P. 570–578. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2004.11.045>
16. Falconer E. (Ed.) *Space, Taste and Affect: Atmospheres That Shape the Way We Eat* (1st ed.). London: Routledge, 2020. P. 83–98. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315307473>
17. Mihailuk E., Khumarov A. Development of gastronomic tourism perspectives in Ukraine. *Economic Innovations*. 2020. Vol. 22. No. 2. P. 71–81. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2\(75\).71-81](https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2(75).71-81)
18. Wines of Ukraine. Wines of Ukraine на ProWein 2024: досягнення, розвиток, нові перспективи. *Наної. Технології та Інновації*. 7 березня 2024. URL: <https://techdrinks.info/wines-of-ukraine-na-prowein-2024-dosyagnennya-rozvytok-novi-perspektyvy/> (дата звернення: 13.08.2024).

References:

1. Blagopoluchna A. G., & Slon' Yu. D. (2023) Rozvytok enohastronomiyi Cherkashchyny. In *X Vseukrayins'ka naukovopraktychna internetkonferentsiya zdobuvachiv vyshchoyi osvity ta molodykh uchenykh "Suchasni problemy sh perspektyvy ekonomichnoho rozvytku"*. Uman: USPU after Pavlo Tychyna, p. 564. (in Ukrainian)
2. Consulate General of Ukraine in Dusseldorf. (March 12, 2024). Vynna vystavka ProWein 2024 u Dusseldorf [Wine exhibition ProWein 2024 in Dusseldorf]. Available at: <https://duesseldorf.mfa.gov.ua/news/vinna-vistavka-prowein-2024-udyusseldorf> (accessed August 13, 2024). (in Ukrainian)
3. Derzhavna systema okhorony pravovoyi vlasnosti. Ukrayins'ke vynorobstvo v umovakh viyny i rozvytok haluzi vidpovidno do norm YES: yak dopomahaye zakhyst prav IV. (April 13 2023). Available at: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/ukrainske-vynorobstvo-prava-iv-13042023> (Accessed August 10 2024). (in Ukrainian)
4. Komitet Verhovnoi Rady Ukrainy. Aktualni pytannia vynogradorstva nf vynorobstva v Ukraini na shliahu do evrointegratsii obgovoreno pid chas sluhan' u Komiteti agrarnoi ta zemelnoi polityky. *Press service of the Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (March 14, 2023). Available at: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234125.html (accessed August 10, 2024). (in Ukrainian)

5. Kizyun A. H., Hutsal L. A., & Tsurkan I. M. (2023) Analiz rozvytku industriyi turyzmu v Ukraini v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Analysis of the development of the tourism industry in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Industriya turyzmu i hostynnosti v Tsentral'niy ta Skhidniy Yevropi*, no. (8), pp. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcce-8-11> (in Ukrainian)
6. Kucherenko V. Znyshcheni vynohradnyky, vkradeni rosiyanamy kolektsiyi vyn: yak viyna vplyvaye na vynorobnu haluz'. Yak pratsyuyut' ukrayins'ki vynoroby pid chas viyny i chy zalyshyt'sya Ukrainina z vlasnym vynom pislya peremohy? [Destroyed vineyards, stolen wine collections by the Russians: how the war affects the wine industry. How do Ukrainian winemakers work during the war and will Ukraine be left with its own wine after the victory?]. *Ekonomichna Pravda*. (March 22, 2023). Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/22/698313/> (accessed August 12, 2024). (in Ukrainian)
7. Marchuk U. O. (2024) Enoturyzm v systemi obliku Ukrainy. In *II Vseukrayins'ka naukovo-praktychna konferentsiya "Ekonomika ta pidpryyemnytstvo v umovakh suchasnykh vyklykiv"*. Zhytomyr: Polissya National University, pp. 434–436. (in Ukrainian)
8. Myronov Yu. B. (2023) Shlyakhy pislyavoyennoho vidnovlennya industriyi turyzmu v Ukraini [Ways of post-war restoration of the tourism industry in Ukraine]. *Bulletin LTEU. Economical Science*, no. (71), pp. 64–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-71-09> (in Ukrainian)
9. Pan'kiv N. E. (2021) Suchasni tendentsiyi rozvytku podiyevoho turyzmu na Zakarpatti [Modern trends in the development of event tourism in Transcarpathia]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, no. 5 (1), pp. 125–135. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(1\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-21) (in Ukrainian)
10. Pechko V. (2023) Haluz' vynohradarstva ta vynorobstva Ukrainy: problemy rozvytku na shlyakhu do yevrointehratsiyi [The field of viticulture and winemaking of Ukraine: development problems on the way to European integration]. Aktual'ni problemy suchasnoho biznesu: oblikovo-finansovyy ta upravlins'kyi aspekty, pp. 89–90. Available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/41804> (accessed August 21, 2024). (in Ukrainian)
11. Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Verhovna Rada Ukrainy. (November 30, 2023). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed August 10, 2024). (in Ukrainian)
12. Chorna N. (2022) Klasternyy pidkhid do rozvytku vynnogo turyzmu: zarubizhnyy dosvid ta mozhyvosti yoho vprovadzhenya v Ukraini [Cluster approach to the development of wine tourism: foreign experience and possibilities of its implementation in Ukraine]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. (41), pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-19> (in Ukrainian)
13. Shulika B. (2021) Vynohradarstvo i vynorobstvo v pivnichno-skhidnomu lisostepovomu kraiy Ukrainy v poyednanni z vynnym turyzmozom [Viticulture and winemaking in the northeastern forest-steppe region of Ukraine in combination with wine tourism]. *The problems of continuous geographical education and cartography*, no. (34), pp. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-34-07> (in Ukrainian)
14. Bordeaux fête le vin (2024) le blog de Bordeaux fête le vin. Available at: <https://www.bordeaux-fete-le-vin.com/> (accessed August 13, 2024).
15. Castriota-Scanderbeg A., Hagberg G. E., Cerasa A., Committeri G., Galati G., Patria F.,... & Frackowiak R. (2005) The appreciation of wine by sommeliers: a functional magnetic resonance study of sensory integration. *Neuroimage*, no. 25 (2), pp. 570–578. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2004.11.045>
16. Falconer E. (Ed.) (2020) *Space, Taste and Affect: Atmospheres That Shape the Way We Eat* (1st ed.). London: Routledge, pp. 83–98. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315307473>
17. Mihailuk E., & Khumarov A. (2020) Development of gastronomic tourism perspectives in Ukraine. *Economic Innovations*, no. 22 (2), pp. 71–81. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2\(75\).71-81](https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2(75).71-81)
18. Wines of Ukraine (March 7, 2024) Wines of Ukraine na ProWein 2024: dosyahnennya, rozvytok, novi perspektyvy [Wines of Ukraine at ProWein 2024: achievements, development, new perspectives]. Napoi. Technologii ta innovatsii. Available at: <https://techdrinks.info/wines-of-ukraine-na-prowein-2024-dosyagnennya-rozvytok-novi-perspektyvy/> (accessed August 13, 2024).

Tetiana Brykova

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics

WINEMAKING AND VITICULTURE IN UKRAINE: WINE TOURISM, INTERNATIONAL COOPERATION AND SOMMELIER PRACTICE IN THE WAR REALITIES

Russia's military aggression against Ukraine has negative consequences for all areas of Ukraine's economic activity. One of the traditional wine-growing regions of our country is the Crimea and the South of Ukraine which are occupied or have been significantly affected by military operations. Our research aim was to analyze the Ukrainian wine industry state today and the prospects for the development of wine tourism and the sommeliers' job. Because of the ongoing aggression, part of the winemaking and viticultural enterprises has been relocated. Due to this, they continue their activities. Currently, Ukraine is developing "atypical wine-growing" regions and the industry continues to live, although it needs support and modernization. This work examines the realities of the

viticulture and winemaking industries in Ukraine, as well as the prospects for the development of wine tourism and the international representation of Ukraine as a winemaking state; the peculiarity and potential importance of the development of the sommelier's work and the need for an integrated approach in the development of wine tourism in Ukraine are described. As the director of State Corporation Ukrvynprom says, Ukraine has the potential to become a powerful exporter of quality wine to the markets of the European Union and the world, in general. This is confirmed by both the data of the Wines of Ukraine association and the awards and recognition won at international exhibitions and festivals, which not only confirms Ukraine as a quality producer but also helps to form and develop wine and gastronomic tourism, combining different producers within the limits of a local or regional brand, such as "Vyna Zakarpattia". Foreign experience proves that with a balanced approach and a well-thought-out policy of cooperation between producers, hotels, restaurants, and recreational facilities; logistics and tourism companies can create a powerful cluster that will not only contribute to the economic development of the region, but also create its own authentic culture of wine production and consumption, which will allow us to compete on an equal footing with such powerful wine-producing countries as France, Italy, or Spain.

Keywords: winemaking, gastronomic tourism, wine tourism, cluster approach, Wines of Ukraine, Ukrvynprom, manufactures, development.

Статтю подано до редакції 14.08.2024